BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 46; IX, 273-275; Ahmed Rifat, *Mir'âtü'l-makâsıd*, İstanbul 1293, s. 271; Süleyman Fikri, *Antalya Livâsı Târihi*, İstanbul 1340, II, 192; Uzunçarşılı, *Kitâbeler*, İstanbul 1929, s. 206; S. Nüzhet Ergun, *Bektâşî Şairleri*, İstanbul 1930, s. 125; a.mlf., *Türk Şairleri*, İstanbul, ts., I, 164-170; Ahmed Refik, "Fatih Zamanında Teke-ili", *TTEM*, 2 (79), (1340), s. 65-76; İlhan Akçay, "Abdal Mûsâ Tekkesi", *VII. Türk Tarih Kongresi* (*Bildiriler*), Ankara 1972, I, 360-373; M. Fuad Köprülü, "Abdal Mûsâ" (not ve ilâvelerle neşreden Orhan F. Köprülü), *TK*, XI/124 (1973), s. 198-207; a.mlf., "Abdal Mûsâ", *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1935, I, 61-64; Orhan F. Köprülü, "Usta-zâde Yunus Bey'in Meçhul Kalmış Bir Makalesi, Bektâşîliğin Girid'de İntişârı", *GDAAD*, nr. 8-9 (1979-1980), s. 38; A. Yaşar Ocak, "Kalenderîler ve Bektâşîlik", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 299-302; Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal*, Ankara 1981, s. 38.

ORHAN F. KÖPRÜLÜ

ABDAL MÛSÂ TEKKESİ

Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Tekke (Teke) köyünde XIV. yüzyılda kurulmuş bir Bektâşî tekkesi.

Kuruluş tarihi bilinmiyor. Ancak Kaygusuz Abdal'ın Bursa'nın fethine (1326) katıldıktan sonra bu tekkede Abdal Mûsâ'ya intisap ettiği yolundaki bilgiden, tekkenin XIV. yüzyılın ikinci yarısında mevcut olduğu sonucuna varılmaktadır. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* ile *Teke Vilâyeti Vakıfları Tahrir Defteri*'nden tekkenin, kuruluşunu takip eden zaman içerisinde büyük bir gelişme gösterdiği ve XVII. yüzyılda zengin vakıflara sahip tam teşekküllü bir Bektâşî âsitânesi durumuna geldiği öğrenilmektedir. Yine, Tekke köyünün de aslında bu tekkeye vakfedilmiş bir köy olduğu bilinmektedir. Tekkenin önemi ve bundan kaynaklanan zenginliği, adını taşıdığı ve türbesini barındırdığı Abdal Mûsâ'nın, Anadolu başta olmak üzere çok geniş bir alana yayılmış olan efsanevî şöhretine dayanmaktadır. Burada "şeyhin nazargâhı" kabul edilen ve şifalı olduğuna inanılan bir su kuyusunun bulunması da ziyaretçi sayısını, dolayısıyla tekkenin önemini artıran bir husustur. Tekkenin gördüğü itibara dair çok geniş bilgiler veren Evliya Çelebi, ocağının hiç sönmemiş olduğunu ve burada pişen "baba çorbası"nın misafirlere ilk günden beri ikram edilegeldiğini yazmaktadır.

Abdal Mûsâ Tekkesi

Tekkenin inşa edildiği tarihte ne gibi mimarî özelliklere sahip olduğu kesinlikle bilinmemektedir. Ayrıca, binaların geçirmiş oldukları onarım ve değişiklikler hakkında da yeterli bilgi yoktur. Mevcut kitâbe ve kayıtlardan, sırasıyla, 1813'te Abdal Mûsâ'nın sandukasını kuşatan şebekenin yapıldığı, 1819'da şifalı su kuyusunun onarıldığı, tekkenin 1826'da Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektâşîliğin de lağvedilmesi üzerine kapatıldığı ve 1874'te Sultan Abdülaziz tarafından ihya edildiği, daha sonra da II. Abdülhamid ve 1910'da Yûsuf Baba adlı bir şeyh tarafından tamir ettirildiği bilinmektedir. 1968'de de ayakta kalmış tek binası olan türbe, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce tamir edilerek ziyarete açılmıştır. Tamir sırasında, bazı şahısların elinde bulunan ve Abdal Mûsâ'ya ait olduğu söylenen hırka ile tahta kılıç da bir camekân içinde türbeye yerleştirilmiştir. Tekkenin 1874'ten sonraki döneminde, binalarının arka arkaya sıralanan üç avlu içinde toplanmış olduğu, birinci ve ikinci avluda mescid, meydanevi, derviş hücreleri, mihmanevi, aşevi, kiler, ekmekevi ve atevinin; üçüncü avluda ise türbe, hazîre ve su kuyusunun bulunduğu izlerinden belli olmaktadır. Bektâşîliğin merkezi olan Hacı Bektâş-ı Velî Külliyesi'nin pîrevinde de görülen bu üç avlulu yerleşim düzeninin, Abdal Mûsâ Tekkesi'nde başından beri mevcut olduğu ve 1874'teki ihyası sırasında buna uyulduğu tahmin edilebilir. Tekkenin kuruluşundan 1826'daki kapatılışına kadar uzanan ilk dönemden bugüne türbe, su kuyusu ve hazîre intikal edebilmiş, diğer bölümler yok olmuş veya kuvvetli bir ihtimalle kapatılışı sırasında yıkılmışlardır.

İlk inşasından beri tekkenin çekirdeğini teşkil eden türbe, XIV. yüzyılın ikinci yarısında, Abdal Mûsâ'nın hayatının sonlarına doğru veya ölümünü müteakip yapılmış olmalıdır. Tekeoğulları dönemine ait olduğu anlaşılan bu binanın mimarîsi, Selçuklu kümbetlerinin geleneğini sürdürmektedir. Kare planlı harimin üstünü örten ve içeriden tromplara, dışarıdan da sekizgen kasnağa oturan kubbe, sekizgen piramit biçiminde bir külâhla gizlenmiştir. Evliya Çelebi, bugün kurşunla kaplı olan bu külâhın o devirde çam tahtası ile örtülü olduğunu yazmaktadır. Muntazam kesme taşlarla ve itinalı bir işçilikle örülmüş olan duvarların birinde kapı, diğerlerinde küçük ve basık birer pencere bulunmaktadır. Girişin iki yanına, biri tekkenin Sultan Abdülaziz tarafından ihyasına, diğeri 1910 yılındaki onarıma ait olan iki manzum kitâbe yerleştirilmiştir. Türbenin içinde Abdal Mûsâ ile annesi, babası, kız kardeşi ve ünlü halifesi Kaygusuz Abdal'a ait kitâbesiz, sade görünümlü beş sanduka yer almaktadır. Sandukaların en büyüğü Abdal Mûsâ'ya ait olup merkezde bulunmakta ve etrafını pirinçten yapılmış ajurlu bir şebeke çevrelemektedir. Türbenin önünde, ortası alemli ve kubbe şeklinde, yanları ise meyilli çatı görünümünde olan bir ahşap örtü ile kaplı giriş holü yer almaktadır. 1874'te tamamen yenilenmiş olduğu anlaşılan bu bölümde, Abdal Mûsâ'nın müntesiplerine ait bazı isimsiz lahitler bulunmaktadır.

Tekkenin hazîresinde, bir kısmı toprak altında kalmış birçok mezar taşı bulunmaktadır. Postnişinlere, dervişlere ve bunların aile fertlerine ait olan bu taşların bir bölümü 1826'dan önceye aittir. Bu tarihte Bektâşîler'in mezar taşları da yeniçerilerin mezar taşlarıyla

birlikte tahrip edildiği için, sağlam kalmış olan bu taşlar Türk kültür tarihi açısından büyük kıymet taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 46; IX, 273-276, 281; S. Faroqhi, *Der Bektaschi-Orden in Anatolien*, Wien 1981; A. Yaşar Ocak, *Bektâşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul 1983, s. 12, 155; a.mlf., "Kalenderîler ve Bektâşîlik", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 297-308; Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, Ankara 1983, s. 7-37, 170-171; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1984, s. 47, 339-340; a.mlf., "Abdal Musa" (not ve ilâvelerle neşreden Orhan F. Köprülü), *TK*, XI/124 (1973), s. 198-207; İlhan Akçay, "Abdal Musa Tekkesi", *VII. Türk Tarih Kongresi* (*Bildiriler*), Ankara 1972, I, 360-373; S. Faroqhi, "Bektaschiklöster in Anatolien vor 1826-Fragestellungen und Quellenprobleme", *Der Islam*, 53/1 (1976), s. 28-69.

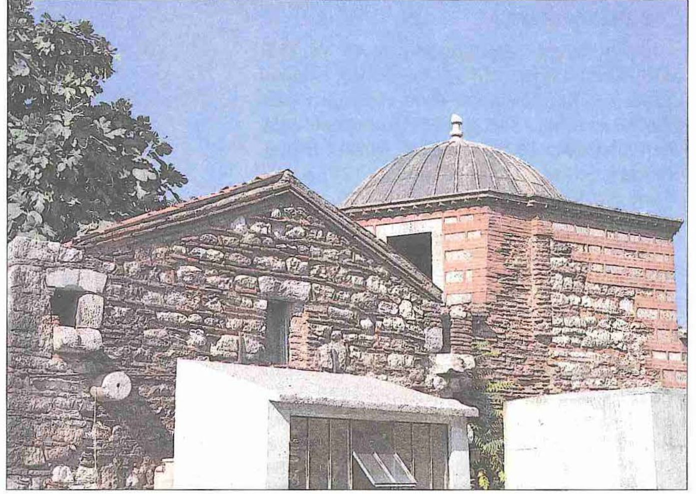
 M. Baha Tanman

ABDAL YÂKUP TEKKESİ

İstanbul'da Davutpaşa ve Kocamustafapaşa semtleri arasındaki Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi içinde kalan XVII. yüzyıla ait bir tekke.

Kaynaklarda Abdal Yâkub Dede, Hekimbaşı Nuh Efendizâde Ali Paşa, Hekimoğlu Ali Paşa, Hekimzâde ve Hekimzâde Ali Paşa isimleri ile de anılan tekkenin başlangıçta hangi tarikata bağlı olduğu kesinlikle tesbit edilememiştir. Daha sonraki yıllarda Halvetiyye'ye, 1710'dan itibaren de Kādiriyye'ye intikal ettiği bilinmektedir.

Tekke, Abdal Yâkub Dede tarafından XVII. yüzyılın ortalarında, bugünkü Hekimoğlu Ali Paşa Camii şadırvanının bulunduğu yerde kurulmuştur; mimarî özellikleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa (ö. 1758), külliyesini inşa ettirirken bu ilk tekkeyi yıktırarak biraz ilerisinde yenisini yaptırmıştır (1748). Bugün ayakta duran bu ikinci tekkedir. İnşaat sırasında, biri ilk tekkenin hazîresinde gömülü olan Abdal Yâkub Dede ile halefleri-ne, diğeri de Ali Paşa ve aile fertlerine ait olmak üzere iki bölümlü bir türbe yapılmıştır. İkinci tekke, muhtemelen küçük fakat bağımsız bir yapı olan ilk tekkeden farklı ve daha şümullü bir şekilde inşa edilmiş, fakat Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi'nin bir parçası durumunda kalmıştır. Nitekim derviş hücreleri, harem, selâmlık, mutfak ve hamam bölümlerini ihtiva etmesine rağmen müstakil tevhidhanesinin bulunmadığı dikkati çekmekte ve âyinlerin, külliyenin merkezini oluşturan camide icra edildiği anlaşılmaktadır. Ahşap olan harem ve selâmlık bölümlerinin XIX. yüzyılın ikinci yarısında yenilendikleri belli olmaktadır. Bütün bölümleriyle bugüne intikal edebilmiş olan Abdal Yâkub Tekkesi'nin harap durumdaki mutfak ve hamamı hariç, diğer kısımları halen mesken olarak kullanılmaktadır.

Abdal Yâkub Tekkesi

Tekkeyi teşkil eden unsurlardan derviş hücreleri, ortadan doğu-batı istikametinde uzanan bir kitle içinde sıralanmaktadır. Sayıları beş olan bu hücrelerin duvarları moloz taş ve tuğla ile örülmüş, üzerleri de aynı istikamette giden ve ahşap çatı ile gizlenen basık bir beşik tonozla örtülmüştür. Bu hücreler dizisinin batı ucunda meydan odası, taamhâne veya mihmanhâne olması muhtemel, nisbeten büyükçe ve üzeri doğrudan ahşap çatıyla örtülü bir mekân yer almaktadır. Pencereleri, ocakları ve dolap nişleri bulunan bu yapıların kuzey cephesinde ahşap direklere oturan, zemini arnavut kaldırımı döşeli bir sundurma uzanmakta ve kapılar buraya açılmaktadır. Hücrelerin doğu ucunda ise alelâde bir ahşap mesken niteliğinde olan iki katlı harem ve selâmlık bölümleri bulunmaktadır. Bu grubun kuzeyinde, birbirine bitişik mutfak ve hamam yer almaktadır. Kare planlı mutfağın duvarları bir sıra kesme taş, iki sıra tuğla ile örülmüş, üzeri de içeriden sivri tromplara, dışarıdan sekizgen kasnağa oturan kurşun kaplı bir kubbe ile örtülmüştür. Bir sıra tuğladan örülmüş ince duvarlı ve beşik tonozlu tek mekândan ibaret, küçük bir halvet görünümündeki hamam, mutfağın güneybatı köşesinde yer almaktadır. Hamamla mutfak ocağının arasında, içinde su kazanının durduğu bölme bulunmakta ve bundan ocağın aynı zamanda hamam külhanı olarak da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Türk-İslâm mimarîsinde pek az karşılaşılan bu mutfak-hamam terkibi, Abdal Yâkub Tekkesi'nin en dikkate değer mimarî özelliğini teşkil etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, İstanbul 1281, I, 81-85; *Âsitâne Tekkeleri*, s. 3; Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, *Mecmûa-i Cevâmi'*, İstanbul 1304, I, 44-45; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 4; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 69-70; Zakir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 10; R. Ekrem Koçu, "Abdal Yakub Tekkesi", *İst. A*, I, 16-17.

 M. Baha Tanman

ABDÂN el-AHVÂZÎ

(عبدان الاهوازى)

Ebû Muhammed Abdullāh b. Ahmed b. Mûsâ el-Ahvâzî el-Cevâlîkī (ö. 306/918)

Hadis hâfızı.

"Çuval dokuyan" veya "çuval satan" anlamındaki Cevâlîkī nisbesini ve bazı kaynaklarda görülen el-Kādî unvanını hangi sebeplerle aldığı bilinmemektedir. Daha çok Abdân lakabıyla tanınan Abdullah b. Ahmed'in hayatı ve yetişme tarzı hakkında fazla bilgi yoktur. Ahvaz yakınlarında bir ordugâh şehri olarak kurulan, bugün ise sadece kalıntıları bulunan Asker Mükrem'de oturduğu için Ahvâzî, bazan da Askerî nisbeleriyle anılmıştır. Hicaz, Şam, Mısır ve Irak